

ARGUMENTUM LIBRI SECUNDI.

Quid priore Libro effectum sit, quid deinde efficere sibi proponat, indicat : à v. 1. ad v. 24.

Totum Epicuri Philosophiae corpus breviter exponens, Vacuum & Atomos ex Epicuro explicat. Hæc refellere aggreditur; ac primò artem Epicuri in Diis convellendis perstringit : à v. 24. ad v. 200.

Tum in hoc Libro sibi assunit Vacui refutationem. Hoc aut Deum, aut corpus, aut nihil esse ostendit : à v. 200 ad v. 329.

Spatium cum Numero ac Tempore comparat; probatque tria hæc pariter meros esse rerum aspectus, non res, neque quidquam à rebus ipsis diversum. Spatium nihil esse, nisi mensuram ipsam corporis; Inane, omnis omnino corporis absentiam : à v. 329. ad v. 600.

Epicuri discipulis, qui tamen Deum esse agnoscunt, aperit Magistri fraudem Vacuum astruentis, ut Deum destruat. Retorquet adversus eos objectionem ex hypothesi destructorum repente in aliquo loco Corporum petitam : à v. 600. ad v. 650.

Moveri Corpora posse sine Inani demonstrat : à v. 650. ad v. 719.

ARGUMENTUM.

Explicat fluidam ac fusilem naturam Ætheris, qui Vacui vicem peragit in movendis Corporibus: à v. 719. ad v. 812.

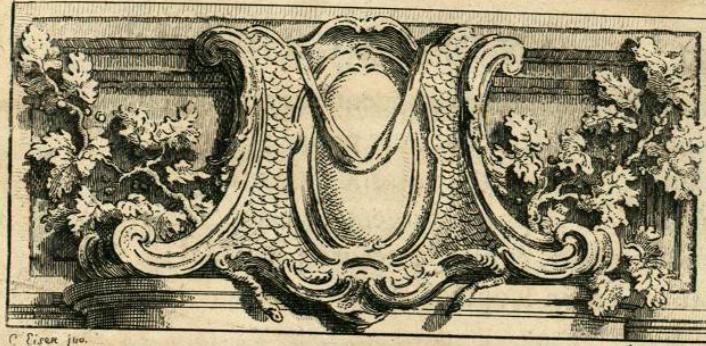
Omnia plena esse probat: à v. 812. ad v. 865.

Newtoni Vacuum refellit: à v. 865. ad v. 992.

Redit ad probandum nihil non in Mundo pressum esse; quod ostendit variis experimentis: à v. 992. ad v. 1072.

Varios Corporum affectus, qui Vacuo tribuuntur, per luciditatem, mollitatem, fluorem ac raritatem à Vacuo non oriri ostendit: à v. 1072. ad v. 1158.

Concludit Vacuum illud Epicureum meram fabulam esse: à v. 1158. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,

S I V E

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM,

AD QUINTIUM.

LIBER SECUNDUS.

De Inani.

NE vitio vertas, quòd eos tibi fortè timores
Reddiderim, quos abstulerat facundia Vatis
Romani, potumque in dulci nectare virus.
Non ego te miserum volo, Quinti, sed sine fuso
Felicem; in tuto positum, expertemque pericli,
Non incautum, & per jucunda in tristia euntem.
Propterea primo rerum ne crede colori.
Sæpe venenatus latuit sub floribus anguis:
Sæpe salutiferos habuit gravis herba sapores.
Alternant humana viceisque à tempore sumunt:
Hærent perpetuo mœrorque & gaudia nexu.

Vidi ego, nimbosum stringentibus aëra ventis,
Nudatos tristi sentes horrere pruinâ;

Vere, coronari fertis ac fronde virenti.

15 Vidi etiam Zephyris turgentia vela secundis
Exultare salo, & plaudentes ire per undas;
Mox ruere in scopulos, & cæco vortice mergi.

N E C fuit hæc mihi mens, ut pronâ credulus aure
Acciperes, tibi quæ nondum perpenfa paterent.

20 Hoc unum volui primùm & contendere pergo,
Ne votis blandita tuis doctrina Lucreti
Fascinet ingenuam, magico ceu carmine, mentem;
Quin priùs experiare quibus sit fulta columnis.

P R I N C I P I O geminas, exploso numine Divûm,
25 Æternas, per se stantes Epicurus in Orbe
Constituit rerum causas: corpuscula prima
Materiæ; spatiumpque, in quo moveantur, inane.
Namque locus nisi sit vacuus, quo pulsa recedant
Corpora, res, inquit, posset non ulla moveri:
30 Sed quantum premeret veniens, tantum altera, plenis
Omnibus, officeret venienti, & cedere nolle.
Hinc toto gravis Orbe sopor, sterilisque veternus.
Inde patet solidis quâ re liquentia distent:
Pluribus hæc loculis conspersa vacantibus; illa
35 Perpaucis. Et densa pari discrimine pugnant
Cum rarís. Vacuum magis aut minùs omnia replet.
Præterea nullo finitum tempore, nullo
Limite vallatum, nullâ mutabile causâ,
Immotum & constans, longè latéque profundum est,
40 Quanquam incorporeum, penitusque intactile; mentem

Ut si tantum habeat, jam sit Deus. Errat in illo
Profluūs ac volucris minimorum exercitus, æquè
Fine carens, numeroque; ac frontibus undique pugnat
Adversis: qui jure pari, nisi mente careret,
45 Vota hominum accipere, & posset Deus alter haberi.

S C I L I C E T æternas, immortalesque docebat
Esse Atomos: quarum conventu cuncta repente
Surgere; discessuque eadem resoluta perire:
Cùm nihil ex nihilo fiat, possitve relabi
50 In nihilum. Solidâ quoque eas pollere volebat
Simplicitate; suis quòd nexibus omnia fundent
Corpora: sed simplex nisi sit quo singula fiunt,
Principium assignari aliud, semperque necesse est
Ipsi principio; donec veniatur ad unum,
55 Cui tandem primæva rei tribuatur origo.

U N D E Atomos ut principio sic fine carentes,
Mortisque expertes, individuasque, perennesque
Esse jubet: venit omnis enim mors corporis uno
Particularum ex discidio, queis constituit antè.
60 Pars itaque est Atomus, non Totum; at tota sine ullis
Partibus, aut Vacuo. Quare impenetrabilis esse
Ponitur; atque ad eam ventum est cùm fortè secando,
Tum cessare labor, præcidendique potestas.
Et minima est porrò: nam si paulo amplior, esset
65 Non sine particulis, ac simplicitate careret.
Quapropter tactus hominum fugit; ac bene multas
Unum in concilium congregatas esse necessum est,
Ut feriant nostros facto velut agmine sensus.

Hæc sunt, si qua fides Epicuro, exordia rerum;
 70 Semina Materiæ, quibus est natura creata
 Omnis, & assiduâ renovari prole videtur.
 Sic semel orta manet, superæ nihil indiga Mentis:
 Donec, uti certam casu concreta figuram
 Induit, hanc olim casu disjecta relinquat.
 75 Semina nil præter motum formasque requirunt.
 Namque per immensi dum cæca vagantur Inanis
 Imperium, ac celeri tranant spatha omnia cursu;
 Accidit ut, variis cùm sint affecta figuris,
 Perpetuò varias inter se concita plagas
 80 Accipiant, reddantque; ex quo pars juncta cohærent,
 Et pars dissiliunt; prout ipso verberis ictu,
 Formarumq[ue] modis potuit contingere. Sicut,
 Sole per angustam radios mittente fenestram,
 Pulveris emoti ramenta minuta videmus
 85 Ire, redire, levesque diu volitare per auras,
 Alternis certare occursibus, & quasi ludum
 Sparsim agere inter se; donec vi denique motûs,
 Cuncta solo depressa cadant, aliisque locum dent.

Nec tamen innumeræ his omnibus esse figuræ
 90 Credideris; finita etenim sunt limite quodam
 Formarum genera: at finitur limite nullo
 Seminum cujusque typi, cujusque figuræ.
 Nam, verbi causâ, sunt infinita rotunda,
 Innumerique cubi, infinita triangula, quadra;
 95 Ceteraque id genus; at solùm bis mille figuræ,
 Ter-ve, quater-ve: nihil nam refert quantus earum
 Sit numerus, numero finitas esse satis sit.
 Qualia sunt variis herbarum semina formis

Prædicta;

Prædicta; si singas esse infinita per Orbem
 100 Lactucæ, foeni, viciae, lentisque, thymique,
 Et quot alunt horti, montes, ac florida prata:
 Nec tamen herbarum toto visuntur in Orbe
 Innumeræ species, quibus exornata nitescit,
 Temporibusque suis vestit se dædala tellus.
 105 Perpaucis ut verba sonis diversa creantur
 Per coetus populorum, & possunt plura creari
 Ac prodire novis hominum sermonibus, et si
 Necdum sunt, nec forsan erunt. Sic tibia cantus
 Omnigenos tibi parva dabit: sic fistula Fauni,
 110 Disparibus tantum septem compacta cicutis.
 Sic, dum pressa gravi signatur pagina prælo,
 Qui foliis inventa suis aliena propagant,
 Bis duodena sibi scripturæ elementa legendæ
 Usurpare solent, totidem distincta per arcas,
 115 Quadratis donec veniant digesta tabellis,
 Unde leves atrata bibunt vestigia chartæ.
 Ut variis repetita modis, ac sæpe recurrens
 Innumeræ eadem componit littera voces;
 Concentus sic per varios, nexusque jugales,
 120 Paucæ perficiunt opera infinita figuræ.

Quod si ita dissultañ Atomi aversæque recedunt,
 Ut nihil arripiant, & vincla injecta recusent
 Discordes, nullum inde potest coalescere corpus.
 Hinc odia & lites; hinc rixæ & jurgia. Verum
 125 Si faciles primo contactu foedera jungunt,
 Nascitur extemplo nova res, & in Orbe renidet;
 Ac specimen certum concordis habetur amoris.
 Jam si dissiliunt partim, partimque cohærent,

D

Atque intercepti connexæ fortè relinquunt
 130 Plusve minusve loci, mollis vel dura oritur res,
 Aut levis aut gravis, aut liquens aut mole suâ stans.
 Ramosis è principiis quæ corpora casus
 Texuerit, si sint arctè compacta, rigescunt;
 Si laxè, minimo videas lentescere motu.
 135 Sic ex hamatis fieri contingit acerba;
 Dulcia sed fiunt ex levibus atque rotundis.

N E C prætermittam quo motu hæc omnia fiant.
 Nempe graves Atomos ferri omnes sponte deorsum
 Edocuit, celeresque pari descendere lapsu:
 140 Cùm gravium casus intersita sola morentur;
 Nil autem occurrat medium, per Inane, quod obsit.
 Ergò Atomus præceps venit è regionibus altis;
 Cùmque in dissimilem ruit offenditque cadendo;
 Si renuat jungi, subitò resilire coacta
 145 Tollitur in superas, unde illuc venerat, oras:
 Altera donec ei se tandem adjungere possit.
 Sic Solem, Lunam, & quæ pascit vividus æther
 Sidera, sive suis radiis immota coruscant,
 Sive repercuesso palantia sole refulgent,
 150 Partus fortunæ varios, ludibria casûs,
 Strenuus inventor, nata & concreta ferebat:
 Sic terras etiam, sic undas, aëra & ignem,
 Fructus omnigenos, hominesque ferasque Deosque:
 (Nam sinit ille Deos, pecus immortale, putari,
 155 Dummodo posse nihil, nihil & curare putentur)
 Hinc animos hominum, ceu corpora cætera nasci
 Atque mori; nec Materiæ, nec motibus ullum
 Esse genus causæ, possit quæ jure timeri.

E S T operæ pretium, Quinti, mysteria tanta
 160 Scrutari pedetentim; illasque evolvere causas,
 Quæ per se stantes, Epicuro judice, Numen
 Funditus excludunt. Etenim si vera profatur,
 Non est ut trepides vano terrore Tonantis;
 At si falsa, Deum credas timeasque necesse est.
 165 P R I M Ú M oro obtestorque velis advertere mentem,
 Quanta Neoclidæ sapientis, quo duce pugnas,
 In detrectandis fuerit fallacia Divis.
 Proh dolor! Hoc cives potuit deludere fuco!
 Scilicet ille Deos non ausus pellere Athenis
 170 (Socratis injustâ nece, Protagoræque recenti
 Territus exilio) tamen ut re tolleret ipsâ,
 Ridiculos fecit; rerum quæcunque geruntur
 Immunes, etiam ignaros; procul omnibus Orbis
 Partibus extorres; tantum intermundia quædam
 175 Incolere, atque illic æterna per otia lætos
 Vivere permisit, regionis inanis inanes
 Indigenas. Verùm ne quis cum plebe putaret
 Hæc illi persuasa animo, prout ore sonabant,
 His super exulibus quæ non pugnantia dixit?
 180 Mitto desidiam & languens sine viribus ævum.
 Sed nihil esse potest in Toto præter Inane,
 Atque Atomos. Atomis & Inani singula constant.
 Singula propterea fiunt pereunteque vicissim,
 Quòd veniant Atomi semper, semperque recedant.
 185 Dic, Epicure, mihi; qualis natura Deorum est?
 Ex Atomis? Ergò non immortalis. Inanes
 Te voluisse Deos igitur fatearis oportet.
 Cùmque dares illis non corpus, sed quasi corpus;

Et plenas humore sacro , quasi sanguine , venas ;
 190 Et formam humanæ similem , sublestaque membra ;
 Has te non puduit populis obtrudere nugas ?
 Porro utcunque Deos Epicurus noverit , esto :
 Saltem divinæ vel sunt sine corpore mentes ;
 Nostraque mens adeò sine corpore stare valebit :
 195 Vel sunt corporeæ , tamen immortale per ævum
 Duraturæ ; igitur mens immortalis & esse
 Nostra potest , quamvis constaret corpore . Cernis
 Quàm malè Graius homo doctrinæ arcana nefandæ
 Dissimulet , propriique operis fundamina solvat.

200 J A M verò hoc Spatium quod , eodem judice , per se est ,
 Hoc Vacuum sine quo suasit nil posse moveri ,
 In quo Materies , inquit , facienda fuisset ,
 Si posset fieri quandam , nec staret ab ævo ;
 Istud Inane quid est ? Si per se corporis expers ,
 205 Tempore si nullo finitum , limite nullo
 Vallatum , nullis variabile motibus , ac si
 Esse suum è propriis Naturæ viribus haurit ;
 Aut Deus , aut nihil est . Etenim cùm maxima certè
 Argumenta Dei jam confitearis in illo ,
 210 Et sole desint ipsi mens atque potestas ,
 Cur desint , ego nec video , nec dicere possis .
 Quidquid enim per se est , quale est , tale esse necessum est ;
 Atque adeò sic est , quia sic non esse repugnat .
 Ergò si Spatium per se se dixeris esse ,
 215 Per se infinitum , per se immutabile dicis ,
 Per se mente carens , ac per se viribus orbum .
 Esse igitur debet ratio certissima quædam ,
 Cur infinitum , immensum , immortale , quiescens ,

Dotibus haud valeat tantis conjungere mentem ,
 220 Atque potestatem ; per seque quod obtinet ut sit ,
 Per se animâ careat , nec vi quoque polleat ullâ ;
 Sic , ut mentem illi , vel vires esse repugnet .

Quæ tantum , ni fallor , abest ut juncta repugnet ,
 Ut potius rear inter se non posse revelli .

225 Nam quidquid per se est , infinitum esse necesse est
 Omni parte suî penitus , nec tempore tantum
 Atque loco , sed & omnimodis ; cunctasque profecto
 Quotquot sunt , aut esse queunt , comprehendere dotes .
 Illius est natura ut sit ; quodcumque per Orbem

230 Esse potest , ipsum est , aut derivatur ab ipso .
 Quænam erit hæc igitur peregrina , vel intima causa ;
 Quæ rem infinitam restringat finibus ullis ?
 Nonne homini mens est aliqua , & vis insita quædam ?
 Ast homo non per se est : & quod per se esse fateris .

235 Atque infinitum , sine vi , sine mente putetur ?
 Elige . Si Spatium per se est , Deus ipse profecto est .
 Si Deus esse nequit , nihil est , aut corpus id ipsum est .
 Esse negas corpus ; nihil est . Quodcumque lubebit
 De nihilo dicas , hoc de ipso dicere Inani .

240 In promptu est : Atomos tollas ac restet Inane ,
 Restabit nihil . Ex Atomis quodcumque lubebit
 In vacuo facias , fiet quoque semper id ipsum
 In nihilo . Vacuum fateor non esse creatum ;
 Quidquid enim nihil est , per se nihil esse necesse est .

245 Immotum & cunctis æquè est penetrabile rebus ;
 Namque repugnaret , quod non est , posse moveri ,
 Aut motis obstare . Etiam immortale fatebor ;
 Nam qui desineret , quod nunquam cooperit esse ?

- Immensum hoc sensu; mensurâ nam caret omni ,
 250 Quod nihil est. At tu pugnas tecum ipse , Lucreti ,
 Cùm statuis magni tenebroso in gurgite Inanis
 Currere præcipites Atomos atque ima petentes.
 Nam spatii immensi quænam sint ima ? Repulsam
 Deinde pati , & revocare gradum , atque ad summa reverti :
 255 Nam spatii immensi quænam sint summa ? Negasti
 Quodlibet in Vacuo centrum , dextram atque sinistram ,
 Et rideas qui dant finem & quasi moenia Mundo :
 Nonne meo potius digna est sententia risu ,
 Quæ superas partes Immenso fingit & imas ?
 260 Dicere nec poteris fundi seu culminis expers ,
 Cui fundum , culmenque , & tot tabulata dedisti .
 Ni fallor sunt hæc urgentia tela ; sed istud ,
 Si potes , inflexo declina corpore telum .
 Ecce Atomus venit è regionibus infinitis ;
 265 Hanc intercipias , quæso , jubeasque reverti
 Unde venit : quanto intervallo temporis illuc
 Perveniet ? nunquam , dices , quia tempore nullo
 Exsuperare potest spatia infinita viarum .
 Non superare potest ? ergò nunquam exsuperavit ;
 270 Cùmque huc appulerit , spatia hæc finita fuerunt.

A t verò locus ille vacans , quem semina rerum
 Haud bene juncta simul , velut arcto in carcere claudunt
 Captivumque tenent , pars est totius Inanis ;
 Aëris ut pars est aër conclusus in antro .
 275 Pars ea secreta est aliis , penitusque remota ,
 Quas aliæ claudunt Atomi : ergò partibus extra
 Se positis constat Vacuum ; ergò corporis instar
 Omnino est : imò si res est , corpus idipsum est .

- Quidquid enim è multis constabit partibus , illud
 280 Corpus erit. Quòd si Vacuum sine partibus esse
 Dixeris , haud spatum est ; spatii nam segmina plura
 Tota Geometrice distinguit , & id studet unum ,
 Mensuram ut spatio , & respectus mille figuris
 Inveniat , scindens partes & partibus æquans ;
 285 Quas tu , si Vacuo tollas , nihil esse fateris :
 Et , si concedas , etiam fatearis oportet
 Ordine distingui & cunctas constare seorsum .
 Nam quæ Solis habet corpus , non est ea certè .
 Quæ Terras , aut Lunam , aliud vel continet astrum :
 290 Et quæ laeva mihi , non est ea quæ mihi nunc est
 Dextera . Cuique sua est statio & stationis origo ,
 Atque loci causam proprii locus ipse requirit .
 Quapropter vellem adstrueres , quæ causa tot inter
 Discretas spatii partes , elegerit uni
 295 Cuique locum : ut variis variae regionibus omnes
 Considant ; & finitimis jungantur , & absint
 Longinquis . In Materiâ par cernitur ordo ;
 Cujus ego pariter causam abs te aliquando requiram .

Quòd si naturâ talem contendis ubique
 300 Partibus esse situm ; situs ergò (cerne quid ausis)
 Non jam ex eventis rerum , natura sed ipsa est :
 Nec magis à rebus , quæ natura ipsa revelli
 Usquè potest . Falsum hoc demonstrant omnia passim
 Corpora ; demonstrant Atomî , quibus hæcce vel illa
 305 Nil quod naturæ est adimit positura vel addit .
 At si materiæ per se pars nulla reposcit
 Hunc aliumve situm , nativo cur sibi jure
 Hunc & non alium spatii pars obtinet omnis ?

Immotas, equidem novi, tuus ille magister
 310 Vult Spatii, non Materiæ, consistere partes.
 Vult Spatium per se quale est; at corpora casu
 Condita per motum, quo semina juncta cohærent.
 At verò gratis hæc, & sine vindice, dixit,
 Ut permulta, vafer; quæ nec ratione probavit,
 315 Nec sine doctrinæ potuisset omittere damno.
 Tantus eum tenuit delendi Numinis ardor!
 At Spatium hoc ipso per se non esse revici,
 Quòd per se non sit quale est: ac proinde rogantι
 Danda mihi ratio est, cur sic ab origine primâ
 320 Dispositæ fuerint partes illius, ut esse
 Dispositas nunc vis; cur quæ mihi dextera nunc est,
 Non sit læva. Deum facto qui denegat Orbi,
 Non habet unde rei possit depromere causam.
 Quippe aliter poterant Spatii consistere partes,
 325 Incolumi Spatio. Modus est: ubicunque fateris
 Esse modum, certè moderantem hic esse fatendum est.
 Hinc sequitur Spatium, si quidquam est, esse creatum;
 Et causæ majoris opus, causæ omnipotentis.

VERUM, ais, ut Numeri sunt fixa elementa, neque ullum
 330 Expungi valet, aut innatâ sede moyeri;
 Sed cui nomen erit septem, sex inter & octo
 Ex se naturâque suâ perstare necesse est:
 Temporis ut per se suus est quoque partibus ordo;
 Nec lux hesternam prævertere crastina lucem,
 335 Aut hodierna potest: Vacuum sic omne quiescit;
 Naturâque suâ tale est, quale esse videmus.

RECTE cum Numero Spatium & cum Tempore confers;

Sunt etenim, veluti visum est mihi semper, eodem
 De genere; aspectus rerum, & mera nomina, non res.
 340 At Spatium, tu rem per se stantem esse volebas,
 Et diversam à Materiâ penitusque solutam,
 Immotam, æternam, cuius penetralia corpus
 Occupet, atque omni valeat pervadere motu.
 Quin hæc de Numero, quin hæc de Tempore dicis?

345 SED Numerus nihil est in se nisi copia rerum,
 Cui partes individuas, atque ordine certo
 Compositas damus; ut cernendi regula vera
 Sit nobis, quoties unum addere sæpius uni,
 Et summas placuit collectas addere summis.

350 At quoniam ille modus res æquè adhibetur ad omnes,
 Sive ortæ jam sint, seu quondam sint orituræ;
 Creditur esse aliquid, quamvis re sit nihil ipsâ.
 Ingenium huc etenim nostrum delabitur ultro,
 Communis rerum ut ratio, res esse putetur.

355 Hocce modo Spatium tu rem veram esse putas,
 Quinimo rem magnam, infinitique patentem;
 Corporibus cunctis Spatium quòd inesse videres.

SIC fugiens ac perpetuò reparabile Tempus,
 Quo non visa priùs veniunt ad luminis aura;

360 Quo monumenta ruunt, populi labuntur & urbes,
 Dum seipsum renovat, nullâque ætate senescit,
 Falcigerum fecere Patres, ac prolis edacem
 Saturnum. Hoc autem rebus distinguere ab ipsis
 Si cupias, nihil invenies; quanquam omne per horas;
 365 Perque dies, annosque & sæclis addita sæcla
 Metimur tempus; nam res distinguimus ipsas.